

S.F.HÜSEYNOVA

e-mail: sevinc747@mail.ru

[:https://orcid.org/0000-0003-2169-1106](https://orcid.org/0000-0003-2169-1106)

Azərbaycan Dillər Universiteti

(Bakı şəh., R.Behbudov küç., 134)

10.62021/0026-0028.2025.3.083

FRAZEOLoji VAHİDLƏRİN KOQNİTİV-SEMANTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Xülasə. Məqalə frazeoloji birləşmələrin koqnitiv-semantik xüsusiyyətlərinə həsr olunub. Frazeologizmlərin semantik xüsusiyyətləri onların leksik və məcazi mənasını, koqnitiv xüsusiyyətləri isə bu mənanın insan təfəkküründə necə formalaşdığını açıqlayır. Frazeoloji vahidlərin koqnitiv və semantik xüsusiyyətləri bir-birini tamamlayır, çünki semantik analiz olmadan ifadənin mənası tam başa düşülmür, koqnitiv təhlil olmadan bu mənanın haradan və necə doğduğunu izah etmək mümkün deyil.

Açar sözlər: koqnitiv dilçilik, frazeologizmlər, frazeologiya, semantika, mətn

Koqnitiv dilçilik XX əsrin 70-80-ci illərində meydana gəlmiş və qısa bir müddətdə intensiv olaraq inkişaf etmişdir. C.Lakov “Women, Fire, and Dangerous Things” əsəri ilə ilk dəfə olaraq koqnitiv semantikanın linqvistik və fəlsəfi izahını vermişdir. Bir çox tədqiqatçılar onun müəyyənləşdirdiyi iki prinsip əsasında koqnitiv dilçiliyin əsas prinsiplərini işləmişlər. Birinci prinsipə görə, dil koqnitiv fenomendir və o koqnitiv psixologiyanın ümumi qanunları bazasında fəaliyyət göstərir. Onlar dilin səviyyələrinə ümumi koqnesiya prinsipləri əsasında yanaşırlar. İkinci prinsip isə linqvistik faktların başqa elmlərin də əldə etdiyi nəticələr əsasında koqnesiya nöqteyi-nəzərindən öyrənməkdir.

Frazeologiya sahəsində müasir tədqiqatları ənənəvi tədqiqatlardan fərqləndirən əsas frazeoloji vahidlərin formalaşmasının nominativ qanunauyğunluqlarına marağın təsiri altında vurğunun sistemosentrizmdən antroposentrizmə keçməsidir ki, bu da onların kommunikativ məqsədinin öyrənilməsi ilə və beləliklə, frazeoloji vahidlərin ikinci xüsusi növü kimi ötürülən məlumatların bütün palitrası ilə əlaqələndirilir. Elmi paradigmanın dəyişməsi frazeoloji vahidlərin tərifinə baxışın dəyişməsinə səbəb oldu. Frazeoloji vahidləri yalnız dil sisteminin vahidləri kimi qəbul edən “ənənəvi” frazeologiyadan fərqli olaraq, koqnitiv yanaşma çərçivəsində frazeoloji vahidlər ən çox dil nöqteyi-nəzərindən bir fenomen kimi “mikromətnlər” kimi müəyyən edilir ki, onların nominativ əsasına mətnin konseptual xarakteristikasının bütün növləri daxildir. Lakin frazeoloji vahidlər mətnə mətn kimi istifadəyə hazır olan “konvolyusiya” şəklində təqdim olunur” [10, s. 8]. Antroposentrizm elmi paradigması meydana gələndən sonra onlara baxış da müəyyən qədər dəyişdi.

Beləliklə, “idrak” frazeologiyası ilə “ənənəvi” frazeologiya arasındakı əsas fərq, frazeoloji vahidlərin kommunikativ məqsədini öyrənmək və frazeoloji vahidlərin daşdığı məlumatların bütün palitrasını təsvir etmək istəyi ilə əlaqəli tədqiqatın antroposentrik xarakteridir. Koqnitiv aspektdə frazeoloji vahid dil-fenomen vahidi, kondansasiya şəklində bütün növ informasiyanı özündə birləşdirən mikromətn kimi qəbul edilir. Frazeoloji vahidin tərifinə yeni baxışla əlaqədar olaraq frazeoloji məna başqa cür başa düşülür: o, frazeoloji vahidin əks etdirdiyi bütün növ informasiyanı özündə birləşdirən bilik strukturu kimi qəbul edilir. Dil sistemi çərçivəsində frazeoloji mənanın mahiyyətini müəyyən etməyə yönəlmiş “ənənəvi” frazeologiyadan fərqli olaraq, sözün leksik mənası ilə müqayisəsi əsasında “idrak” frazeologiyası dünya haqqında müəyyən biliklərin işlənməsi nəticəsində frazeoloji vahidlərin faktiki mənasını mo-

delləşdirməyə əsaslanır; frazeoloji vahidi anlayışın müəyyən hissəsinin reallaşması kimi təmsil etmək; müasir ana dili danışanının gündəlik şüuru səviyyəsində frazeoloji vahidlərin saxlanması, qavranılması və çoxaldılması metodunun eksperimental tədqiqi üçün də son dövrlərdə frazeoloji vahidlər aspektində aparılmış tədqiqatlar frazeoloji vahidlərin idrak aspektini nəzərdən keçirməyə imkan verdi. Müəyyən edilmişdir ki, frazeologiyanın tədqiqinə geniş yanaşma frazeoloji təlimin həddlərini genişləndirir və frazeoloji vahidlərin daha struktur-semantik formalarını nəzərdən keçirməyə imkan verir. Frazeoloji vahidlərin törəmələrinin və müəllif frazeologiyasının semantik xüsusiyyətləri ingilis dilinin müasir frazeologiyası çərçivəsində təhlil edilir. Göstərilir ki, frazeoloji vahidin struktur mürəkkəbliyi onun semantik quruluşunun koqnitiv cəhətinə əsaslanır” [4].

N.N.Poçuyeva öz əsərində qeyd edir ki, “frazeoloji vahidlərin mənasının spesifikliyi idrak və etnolinqvistik amillərin birləşməsindən, həmçinin dil və şüurun qarşılıqlı təsirindən asılıdır. Onların mənasında olan məlumat frazeoloji vahidlərin çoxaldılması və qavranılması zamanı həyata keçirilən idrak prosesləri vasitəsilə açılan sıxlaşdırılmış mətdir. Bu əsasda frazeoloji anlayış insanın ətraf aləm haqqında biliklərini toplayan mürəkkəb strukturlaşdırılmış, dinamik formalaşmaya malik olan operativ düşüncə vahidi kimi təqdim edilmişdir” [9, s. 47].

Son dövrlərdə koqnitiv frazeologiya frazeoloji vahidlərin semantikasına çox diqqət yetirir. Geniş mənada götürsək, frazeologiya və onun sərhədləri genişləndirilir. Frazeologiya sahəsində A.V.Kuninin böyük xidmətləri vardır. O, frazeologiyaya struktur-semantik vahidlik kimi baxır. Törəmə frazeoloji vahid sərbəst ifadə, orijinal frazeoloji vahidin struktur modifikasiyasıdır. Frazeoloji vahidin törəməsi komponentlərin tərkibinə görə qeyri-sabitdir, lakin onun mənası çox vaxt əmələ gəlidiyi frazeoloji vahidin mənası ilə eyni olur (antonimiya prinsipindən istifadə olunmursa). Törəmə frazeoloji vahidin istifadəsi həmişə ünsiyyət və ya hərəkət vəziyyəti ilə müəyyən edilir. Beləliklə, frazeoloji vahidlərin törəmələri obrazın formalaşmasına töhfə verir və ifadə gücü baxımından onların ilkin sabit frazasına, frazeoloji vahidinə bərabər tutula bilər [6, s. 7].

Frazeoloji vahidlər hər hansı bir dilin əsas komponentləri olmaqla xalqın şüurunda süzgəcdən keçmiş müdriklik nümunəsi və mədəni irsdir. Onlara dilçilikdə çox vaxt idiomatik ifadələr də deyilir və onlar müxtəlif metoforik ifadələrdən ibarət olmaqla sosial və kollektiv düşüncəni özündə əks etdirən kollektiv və sosial dəyərləri özündə əks etdirir. Gündəlik həyatımızda ünsiyyət zamanı nitqimizi düşündüyümüzə adekvat və uğurlu qurmaq üçün bu dil vahidlərindən bol-bol istifadə edirik.

Bu mövzu ilə bağlı aparılan tədqiqatlarda frazeoloji birləşmələrin yaranmasında iştirak edən məcaz köçürmələri koqnitiv proseslərlə əlaqəlidir. Məsələn, metaforaların koqnitiv-semantik əsasları dildəyiycilərinin intellektual xüsusiyyətləri ilə bağlıdır. Əgər biz “*sharp thinking*” iti düşüncə deyiriksə bu ifadə müəyyən intellektual düşüncənin məhsulu kimi meydana gəlir, eyni zamanda müxtəlif semantika üzərində aparılan koqnitiv əməliyyatın nəticəsi kimi reallaşır. Bunun əsas koqnitiv bazası da dildəyiycisinin qazanılmış ümumi bilik fonunda əldə etdiyi təcrübədir. Bunun sayəsində o, mümkün assosiasiyaları dərk edir və nəticə olaraq müxtəlif semantik sahələrə aid sözlər arasında assosiasiyaları tapa bilər. Yəni “iti” hansısa predmetə, kəsici əşyaya aiddir, onun “düşüncə” semantik sahəsinə gətirilməsi dildəyiycisinin intellektual və mədəni düşüncə xüsusiyyətləri ilə bağlıdır. Nəzəri dilçilikdə bu barədə dəyərli tədqiqatlar vardır. Frazeoloji vahidlər milli mədəni düşüncəni, estetik baxışları özündə əks etdirməklə xalq içərisində formalaşan ən qədim dil vahidlərindəndir. Frazeoloji vahidlər dildəyiyciləri ilə yanaşı, böyük bir tarixin izlərini, fəlsəfi duyumlarını özündə yaşadan lüğəvi vahidlərdir. Onların daxili strukturu ilə bağlı aparılan tədqiqatlarda məxsus olduğu dil kollektivinin həyatı sınaqları, yaşanan tarixi, bu leksik vahidlərin semantikasına müxtəlif səviyyələrdə qorunub saxlanılmışdır. Bir nümunəyə baxaq:

“They walked up the road together to the old man's shack and went in through its open door. The old man leaned the mast with its wrapped sail against the wall and the boy put the

box and the other gear beside it. The mast was nearly as long as the one room of the shack. The shack was made of the tough budshields of the royal palm which are called guano and in it there was a bed, a table, one chair, and a place on the dirt floor to cook with charcoal. On the brown walls of the flattened, overlapping leaves of the sturdy fibered guano there was a picture in color of the **Sacred Heart of Jesus** and another of the Virgin of Cobre. These were relics of his wife. Once there had been a tinted photograph of his wife on the wall but he had taken it down because it made him too lonely to see it and it was on the shelf in the corner under his clean shirt” [11].

(Birlikdə yol boyu qocanın daxmasına qədər getdilər və onun açıq qapısından içəri girdilər. Qoca yelkəni бүkülmüş dirəyi divara söykədi, oğlan isə qutunu və digər aləti yanına qoydu. Dirək az qala daxmanın bir otağının uzunluğuna bərabər idi. Daxma guano adlanan kral xurmasının sərt qönçələrindən hazırlanmışdı və içərisində çarpayı, stol, bir stul və kömürlə yemək bişirmək üçün torpaq döşəmədə yer var idi. Möhkəm lifli quanonun yastı, üst-üstə düşən yarpaqlarının qəhvəyi divarlarında **İsanın Müqəddəs Ürəyinin** və digər Kobre Qızının rəngində bir şəkil var idi. Bunlar onun arvadının yadigarları idi. Bir dəfə divarda arvadının rəngli bir fotosəkili vardı, amma o onu görə bilməyəcək qədər tənhaləşdirdiyinə və təmiz köynəyinin altındakı küncdəki rəfdə olduğu üçün onu götürdü).

“Sacred Heart of Jesus” və “Virgin of Cobre” haqqındakı şərhə baxaq:

1. “Müqəddəs Ürək” haqqında Vikipediya yazılır: “*İsanın Müqəddəs Ürəyi* (lat. Cor Jesu Sacratissimum) ən çox tətbiq edilən və tanınmış katolik ibadətlərindən biridir və burada İsa Məsihin ürəyi “Allahın insanlığa sonsuz və ehtirash məhəbbətinin” simvolu kimi qəbul edilir. Məsihə bu ibadət ilk növbədə Katolik Kilsəsində istifadə olunur, ardınca Yüksək Kilsənin Anqlikanları və bəzi Qərb Rite Ortodoksları. Latın Kilsəsində İsanın Müqəddəs Ürəyinin liturgik təntənəsi Pentikostdan sonra üçüncü cümə günü qeyd olunur. İsanın Müqəddəs Ürəyinin 12 vədi də məşhurdur” [3].

“Sacred Heart of Jesus” (Müqəddəs İsusun Ürəyi) – Allahın insanlara hədsiz sevgisinin ifadəsi) daxili mənasında xristian-katolik düşüncəsi olan frazeoloji birləşmədir; bu ifadədə insanlara dərin sevgi və onların mühafizəkarı anlamları yaşayır. Bu düşüncə superetnos səviyyəsində böyük bir xristian coğrafiyasına yayılmışdır. Həmin frazeoloji birləşmələr öz başlanğıcını dini düşüncədən götürür. Bu onun semantikasına daxildir. Həmin frazeoloji birləşmənin formalaşması hər bir dil kollektivi üçün ümumi olan insanın idraki sistemi ilə bağlıdır. Onların simvolik mənasının meydana gəlməsi insanın koqnesiya sistemindən keçir. Ona görə də belə proseslərin nəticəsini “koqnitiv-semantik” hadisə adlandırırlar.

Frazeoloji birləşmələrlə bağlı struktur – sistem münasibətlərinin öyrənilməsi ilə yanaşı, milli-mədəni aspektlərdə təhlili müasir dövrdə frazeologiya nəzəriyyəsinə mühüm materiallar verir və son dövr tədqiqatlarında frazeoloji birləşmələrin antropoloji aspektdə öyrənilməsi de notativ məzmunun sərhədlərini aşaraq danışanın emotiv dəyərləndirmə münasibətlərini də əhatə edir.

“He had no mysticism about turtles although he had gone in turtle boats for many years. He was sorry for them all, even the great trunk backs that were as long as the skiff and weighed a ton. Most people are heartless about turtles because a turtle's heart will beat for hours after he has been **cut up** and butchered. But the old man thought, I have such a heart too and my feet and hands are like theirs. He ate the white eggs to give himself strength. He ate them all through May to be strong in September and October for the truly big fish” [11].

O, uzun illər tısbağa qayıqlarında getsə də, tısbağalar haqqında mistisizmi yox idi. Onların hamısına, hətta qayıq kimi uzun və bir ton ağırlığında olan böyük gövdə arxalarına yazığı gəldi. İnsanların çoxu tısbağalara qarşı ürəksizdir, çünki tısbağanın ürəyi kəsildikdən sonra saatlarla döyünür. Amma qoca fikirləşdi ki, mənim də belə ürəyim var, ayaqlarım, əllərim də onların kimidir. Özünə güc vermək üçün ağ yumurtaları yedi. O, həqiqətən böyük balıqlar üçün sentyabr və oktyabr aylarında güclü olmaq üçün may ayı boyunca hamısını yedi”.

"Most people are heartless about turtles because a turtle's heart will beat for hours after he has been cut up and butchered". İnsanların çoxu tısbağalara qarşı "ürəksizdir" (qəddardır) frazeoloji birləşməsi relyefdən, coğrafiyadan asılı olaraq orada yaşayan mövcudluqlara münasibət cəhətdən də fərqlənir. Tısbağa ovu Amerika qitəsində xüsusi olaraq fərqli mənəvi keyfiyyətləri üzə çıxarır. Dünya xalqlarının bəzilərində tısbağa ilə bağlı assosiasiyalar vardır. E.Heminqueyin "Qoca və dəniz" əsərində qeyd etdiyimiz frazeoloji birləşmə yuxarıda sadaladığımız əlamətlərdən birini özündə yaşadır. Yəni tısbağanın ürəyinin kəsildikdən sonra döyməyə davam edir. Bu həmin frazeoloji birləşmənin semantik tərəfidir. Müqayisə üçün deyək ki, "ürəksizlik" ürəyin müxtəlif emosiyalarla gərginləşməsi, hətta qorxu həddinə çatması tısbağanın insana oxşar əlamətləri ilə bağlı olub, onların özünə təlqin olunması ilə bağlıdır. Bu koqnitiv əlamət tısbağa və insanın əlamətləri arasında aparılan müqayisə fonunda meydana gəlir. Bu artıq koqnitiv xüsusiyyətdir.

Nitq prosesinin mənasını daşıyan frazeoloji vahidlər faktiki dil semantik xüsusiyyətlərinə əsasən bir frazeosemantik qrupda strukturlaşdırılır. "Nəyisə tələffüz etmək, demək" semantik xüsusiyyəti bütün frazeo-semantik qrupu birləşdirən xüsusiyyətdir. Lakin bu xüsusiyyət müxtəlif frazeoloji vahidlərin mənasında çox fərqli rol oynadığından, bizim işimizdə nitq prosesinin mənası ilə frazeoloji vahidlər üçün əsas əlamət kimi "onların mətni konseptuallaşdırma yolu təklif edilir, daha geniş desək, nitq aktının əsas komponentlərinin onlarda necə konseptuallaşdırıldığı: mətn və danışanın özü, daha çox danışanla söhbət edən şəxs arasında münasibət göstərilir" [5, s. 22]. Frazeoloji vahidlərin nitq prosesinin mənası ilə semantik təsnifatının əsasını məhz bu xüsusiyyətlər təşkil edir.

Frazeoloji vahidlərdə mədəni konnotasiyanın aşkarlanmasının əsas yolu dil cəmiyyətinin mədəni və milli məkanında frazeoloji vahidlərin (daxili forma) obrazlı əsaslarının şərhidir. Mədəni şərhin əsas məqsədi frazeoloji vahidin obrazını miflər (mifologemlər), simvollar, arxetiplər, etalonlar, rituallar, inanclar və s. ilə əlaqələndirməkdir. Milli mədəniyyətin əlamətləri yalnız təsvir üzərində əks olunma əsasında mümkünləşir, yəni ana dilinin dünyagörüşü kontekstində şərhli formalaşır. Belə bir fakta müraciət edək: *yadına gəlmək*. Bu frazeoloji birləşmə fərqli semantik qruplara daxil olan "yaddaş" və "gəlmək" leksik vahidləri əsasında formalaşmışdır. "Yaddaş"ın "gəlmək"lə assosiasiyası Azərbaycan dili üçün normal haldır və tarixən bu dil kollektivinin şüurunda kök salmışdır. Başqa dil kollektivində "*yada salmaq*" fərqli assosiasiyalarla ifadə olunur. Lakin Azərbaycan dilində belə bir assosiasiyanın olması dil kollektivinin düşüncəsindən asılıdır. Eyni zamanda frazeoloji birləşmələrdəki assosiasiyalar insanların koqnitiv sistemindən keçir:

"Kimisi dərslər oxuyur, kimisi falaqqadan təzə çıxmış ayaqlarını ovuşdurub ağlayır və kimisi yoldaşlarının papaqlarından yun qopardıb manqala salır ki, bəlkə gün çıxa. Amma Xəlil özü bir küncdə əyləşib, əlində çərəkəsi, diqqəti tamamilə dərslərinə əzbərləməkdədir. Ələlxüsus **yadına gəlir** Quran çıxdığı gün ki, atası ona bir dəst təzə libas tikdirib dedi: "Bala, Allahdan arzu edirdim sən qazancından bir çörək yeyib ondan sonra öləydin". Atasının bu sözləri Xəlilin ürəyində bir nisgil olub, ölənədək qalmışdı: çünki atası onun qazancını görməyib, onu bir balaca bacı ilə ana əlində yetim qoyub Allahın rəhmətinə getdi" [2, s.7]. "**Gəlmək**" zaman məsafəsindən yaxına gəlməklə bağlıdır; yaddaşla gəlməyin idraki sistemdə konseptual metafor kimi formalaşması frazeolojiyin əsasını təşkil edir.

Frazeoloji birləşmələrin koqnitiv və semantik xüsusiyyətləri biri-digərini tamamlayır. Yuxarıda bu barədə izah verdik. Məsələnin digər tərəfi nitqdə ehtiyac hiss olunan emosionallığın artırılması ilə bağlıdır. Yəni frazeoloji birləşmələrin kommunikasiya məqsədini həyata keçirmək üçün onların müəllif intensiyasından asılı olaraq emosionallaşdırılmasıdır. Məsələn:

"Bir gün Xəlil anasına **xəbər gətirdi** ki, bəs Ağ Hüseyn istəyir bunu özü ilə İran səfərinə aparsın və iki gündən sonra **yola düşsünlər**. Bu xəbər anasına və bacısına nə tövr təsir elədi, heç Hacı Xəlilin **yadından çıxmaz** idi. İki gün balasını **gözündən qoymayan** ana və qardaşından ayrılmaq istəməyən bacı xəlvətdə ağlayırdılar, amma Xəlilin yanında toxtaqlıq

göstərib ona tədarük görürdülər” [2, s.9]. Bu mikromətnə bir neçə frazeoloji birləşmə vardır. Bunların içərisində “gözündən qoymayan” frazeoloji vahidi ana sevgisi ilə yoğrulmuş ana emosiyası vardır. Bu kommunikasiyanın özündən əmələ gələn hissdır. “Yadından çıxmaq” frazeoloji birləşməsi isə “yadında qalmaq” birləşməsi ilə əksmənyə malikdir.

E.Heminquey Qocanı təsvir edərkən qocaya qarşı müəllif emosiyası güclü şəkildə hiss olunur:

“The old man looked at him with his sun-burned, confident loving eyes” [11].

“Confident loving eyes” (“İnamlı və sevgi dolu gözlər”) birləşməsində müəllif emosiyası Qoca dənizçiyə sevgi fonunda daha canlı hiss olunur.

Başqa bir misala baxaq:

*“Elinor, this eldest daughter, whose advice was so effectual, possessed a strength of understanding, and coolness of judgment, which qualified her, though only nineteen, to be the counsellor of her mother, and enabled her frequently to counteract, to the advantage of them all, that eagerness of mind in Mrs. Dashwood which must generally have led to imprudence. She had an **excellent heart** (əsrarəngiz-gözlə ürayı vardı)”* [1, s.10].

Bu misalda “ürək”lə “təbiət” arasında assosiasiya vardır. Əvvəlki misaldakı kimi qeyri-məntiqilikdə məntiqi əlaqələnmə formalaşır. Bu vaxt bir tərəfdən yeni nominativ məna yaranır, digər tərəfdən emosional-dəyərləndirici faktor bu assosiasiyaya yüklənir, nəhayət, assosiasiya situasiyaya nəzərən üzə çıxır.

*“Elinor saw, with concern, the excess of her sister's sensibility; but by Mrs. Dashwood it was valued and cherished. They encouraged each other now in the violence of their affliction. The agony of grief which overpowered them at first, was voluntarily renewed, was sought for, was created again and again. They **gave themselves up** wholly to their sorrow, seeking increase of wretchedness in every reflection that could afford it, and resolved against ever admitting consolation in future”* [1, s.11].

Bu misalda işlənmiş “give up” birləşməsi frazeoloji birləşmədir. *“They gave themselves up wholly to their sorrow”* – *“Onlar öz kədərlərinə tamamilə təslim oldular”* kimi tərcümə olunur.

İşin elmi nəticəsi. Sonda belə bir nəticəyə gəlirik ki, frazeoloji vahidlər koqnitiv-semantik aspektdə öyrənilərkən onların tərkibinə daxil olan vahidlərin semantikasi əsasında aparılan koqnitiv əməliyyat nəzərdə tutulur. Yəni müxtəlif semantik sahə sözlərinin insanın idrak sisteminə frazeoloji istiqamətdə yenidən işlənməsini öyrənir.

İşin elmi yeniliyi. Məqalədə ingilis və Azərbaycan dillərində frazeoloji vahidlərin koqnitiv-semantik xüsusiyyətləri müqayisəli şəkildə tədqiq olunmuşdur. Mövzu tədqiq edilərkən ingilis və Azərbaycan dillərində orijinal nümunələrdən istifadə edilmişdir.

İşin tətbiqi əhəmiyyəti, iqtisadi səmərəsi. Məqalədə irəli sürülən nəzəri və praktik müdələrin, təkliflərin, gəlinən nəticələrin elm və tədrisdə tətbiqi olduqca səmərəlidir.

Ədəbiyyat

1. Austen, J. Sense and Sensibility / J.Austen, – İstanbul: MK Publications. – 2017. – 383p.
2. Haqverdiyev, Ə. Seçilmiş əsərləri: [2 cildə] / Ə.Haqverdiyev, –Bakı: Azərnəşr, –c.2. – 1971.
3. Википедия: https://ru.wikipedia.org/wiki/Святейшее_Сердце_Гусельникова О.В.Когнитивный аспект изучения фразеологии:
4. <https://cyberleninka.ru/article/kognitivnyy-aspekt-iz>.
5. Krongauz 1994, Кронгауз М. А. К.Семантика: Учебник для студ. лингв. фак. высш. учеб. заведений / Максим Анисимович Кронгауз. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Издательский центр «Академия», – 2005. – 352 с.
6. Kunin A.V. Kurs frazeologii sovremennogo angliyskogo yazyka: uchebnik dlya institutov i fakuVtetov inostrannykh yazykov [Modern English Phraseology Course: textbook for institutes and faculties of foreign languages]. Moscow, Vysshaya Shkola Publ., Dubna, Feniks Publ., – 1996. – 381 p.

7. Лакофф, Г. Метафоры ,**которыми мы живём** / Г.Лакофф, М.Джонсон, – Чикаго: Университетиз Чикаго. – 1980.
8. Пантера, К.У. The роль изконцептуальный метонимия значение строительство. Лодзьские статьи по прагматике / К.У.Пантера, Л.Л.Торнбург, – 2003.
9. Почуева, Н.Н. Фразеологический концепт. сущность и структура (на материале русского и английского языков) // European science. – 2017. № 8.
10. Телия, В.Н. Русская фразеология: семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. –М.:Шк. «Языки рус. культуры», –1996. – 288 с.
11. Хемингуэй, Э. :e-libra.ru»Старик и море

S.F.Huseynova

Cognitive-Semantic Features of Phraseological Combinations

Summary

The article is devoted to the cognitive-semantic features of phraseological combinations. Semantic features of phraseologisms reveal their lexical and figurative meaning, and cognitive features reveal how this meaning is formed in human thinking. Cognitive and semantic features of phraseological units complement each other, because without semantic analysis the meaning of the expression is not fully understood, without cognitive analysis it is impossible to explain where and how this meaning originates.

Keywords: *Cognitive linguistics, phraseological combinations, phraseology, cognition, text*

С.Ф.Гусейнова

Когнитивно-семантические особенности фразеологических сочетаний.

Резюме

Статья посвящена когнитивно-семантическим особенностям фразеологических сочетаний. Семантические особенности фразеологизмов раскрывают их лексическое и переносное значение, а когнитивные особенности раскрывают то, как это значение формируется в мышлении человека. Когнитивные и семантические особенности фразеологизмов дополняют друг друга, поскольку без семантического анализа значение выражения не до конца понято, без когнитивного анализа невозможно объяснить, откуда и как возникает это значение.

Ключевые слова: *Когнитивная лингвистика, фразеологические сочетания, фразеология, познание, текст*

Rəyçi: prof. Ş.Hüseynov

Redaksiyaya daxil olub: 07.08.2025